

A NÉMET NYELV STÁTUSZÁNAK VÁLTOZÁSA AZ OKTATÁSBAN ÉS AZ ERŐSÍTÉSE MELLETT SZÓLÓ ÉRVEK

Szilvási-Bódis Zsuzsa

Összefoglaló

Évszázadokig a német töltötte be a legfontosabb idegen nyelv, közvetítő nyelv szerepét a kelet-közép-európai régióban. Magyarországon különleges helyzete volt. Az orosz megszállással az orosz nyelv lett az első és egyben kötelező idegen nyelv Magyarországon. Igaz a német nyelv elvesztette első helyét az idegen nyelvek között, de még megőrizte fontos pozícióját 1990-ig. Azóta fokozatosan az angol nyelv kezdte átvenni a vezető idegen nyelv szerepét, és világvizonylatban erős státusza miatt az évekkel egyre erősödött pozíciója hazánkban is. A tanulmány a német nyelv szerepének változását mutatja be a történelmi korokban.

Kulcsszavak: német nyelv, nyelvek pozíciójának változása, nyelvoktatás

JEL: Z19

Abstract

For centuries, German played the role of the most important foreign language and intermediary language in the East-Central European region. He had a special situation in Hungary. With the Russian occupation, Russian became the first and at the same time compulsory foreign language in Hungary. It is true that the German language lost its first place among foreign languages, but it still maintained its important position until 1990. Since then, the English language gradually began to take over the role of the leading foreign language, and due to its strong status in the world, its position has strengthened over the years in our country as well. The study shows the change in the role of the German language in historical times.

Keywords: German language, change of roles of languages, language teaching

JEL: Z19

Bevezetés

Évszázadokig a német töltötte be a legfontosabb idegen nyelv, közvetítő nyelv szerepét a kelet-közép-európai régióban. Magyarországon különleges helyzete volt. A 18-19. században, egészen az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig a német nyelvnek és kultúrájának kiemelkedő jelentősége volt. Tulajdonképpen amolyan lingua franca szerepet töltött be a monarchiában, hiszen Magyarországot a monarchiával, a monarchiát pedig Európával kötötte össze.

Abban az időben a német volt az irodalom és a tudomány nyelve, ez erős státust biztosított neki. Magyarországon II. József nyelvrendeletével 1784 és 1790 között a német volt az oktatás nyelve és a hivatalos nyelv, de 1849 után is a kiegyezésig központi helyet foglalt el a közigazgatásban és az oktatásban. Budapesten például 1870-ben a lakosok több, mint 70%-a németül beszélt. Nemcsak Magyarországon, hanem az egész régióban a német nyelv játszotta az első idegen nyelv szerepét,

egészen 1945-ig. Nagy változást ebben a második világháború vége hozott. A háború után ugyanis megváltozott a német nyelvhez való viszonyulás. Az orosz megszállással az orosz nyelv lett az első és egyben kötelező idegen nyelv Magyarországon. Igaz a német nyelv elveszítette első helyét az idegen nyelvek között, de még megőrizte fontos pozícióját 1990-ig. Azóta fokozatosan az angol nyelv kezdte átvenni a vezető idegen nyelv szerepét, és világviszonylatban erős státusza miatt az évekkel egyre erősödött pozíciója hazánkban is (Bujdosó et al., 2016).

Az egyes idegen nyelvek tanulása a különböző oktatási szinteken

Áttekintem a különböző idegen nyelveket tanuló diákok számának alakulását az egyes oktatási szinteken, azaz az általános iskolától az egyetemig. Ehhez a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) erre vonatkozó adatait vettem alapul. Ezek a 23.1.1.9. Idegen nyelvet tanulók az általános iskolában, a 23.1.1.16. Idegen nyelvet tanulók a középiskolában és a 23.1.1.23. Idegen nyelvet tanulók a felsőoktatásban. A felsőoktatásban a 2001/2002-es, az általános iskolában és a középiskolákban a 2010/2011-es tanévtől a 2021/2022-es tanévig állnak adatok a rendelkezésünkre. Valamennyi oktatási szinten a 2010/2011 és 2021/2022 közötti, kiemelten a 2010/2011, a 2016/2017 és a 2021/2022 tanévből származó adatokat tekintettem át.

Általános iskola

Az általános iskolások körében valamennyi évben kiemelkedő az angolt tanulók száma és számuk az évek előrehaladtával csak emelkedett. Ezzel szemben a spanyol és a latin kivételével (esetükben csekély növekedés figyelhető meg) valamennyi más nyelvet tanulók száma 11 év alatt csökkent. Az arányok és a változások szemléltetéséhez három tanév eredményeit táblázatban megjelenítem.

1. táblázat: Az általános iskolákban idegen nyelveket tanulók számai

Tanév	Angol	Német	Francia	Olasz	Spanyol	Latin	Orosz	Egyéb
2010/2011	359032	157365	2344	589	422	10	828	3804
2016/2017	419808	135339	2246	487	919	85	664	3148
2021/2022	437695	106074	1839	570	1372	77	478	3591

Forrás: KSH 23.1.1.9. Idegen nyelvet tanulók az általános iskolában

Ezekből a számokból láthatjuk, hogy az iskolások számának általános visszaesése mellett a tanulható idegen nyelvek közül az angol nyelvet tanulók száma jelentős mértékben nőtt, míg a többi, a magyarországi iskolákban leginkább elterjedt nyelvek tanulóinak száma nagy mértékben csökkent. Kivételt csak a spanyol és a latin képez, szembetűnő tanulószám növekedéssel.

Az tanulói arányokat megnézve a következőket tapasztalhatjuk: az angol nyelvet tanulók aránya több, mint 47%-ról csaknem 61%-ra nőtt, a németet tanulóké közel 21%-ról 15% alá csökkent, a franciát és orosz tanuló aránya kis mértékben visszaesett, az olasz nyelv tanulóinak aránya lényegében nem változott, a spanyolé viszont észrevehetően emelkedett.

Középiskolák

Itt figyelembe kell venni valamennyi középfokú oktatási intézményt, tehát a szakiskolákat, szakképző iskolákat, technikumokat, szakgimnáziumokat és a gimnáziumokat. Ezen a szinten a diákok akár több idegen nyelvet is tanulnak, így ezek a tanulók mindegyik tanult nyelvnél szerepelnek. A

különböző iskolatípusok összesített számaiból az látszik, hogy csaknem az összes nyelvnél visszaesés történt, csupán a spanyolt és az orosz tanuló a 2021/22-es tanévben jelentősen több középiskolás, mint 11 vagy akár 5 évvel korábban. Az egyéb nyelvek (egzotikus, hazánkban kevésbé elterjedt iskolában oktatott nyelvek, mint például a finn, kínai vagy japán) esetében is nőtt a szám.

A szakiskolákban a felkínált idegen nyelveket tanulók száma csökkent, a szakképző iskolában, valamint a technikumban és szakgimnáziumban az angolt, németet, franciát, olaszt, orosz tanulókat tekintetében nagyon nagy mértékben csökkent, az egyéb nyelvek kategóriájában valamelyest nőtt a számuk. A gimnáziumban az angolt, németet és olaszt tanulók számának változása nem szignifikáns, a francia nyelv tanulóinak száma észrevehetően, a latint tanulóké jelentős mértékben visszaesett. Ezzel szemben az orosz nyelvet csaknem kétszer annyian választották a 2021/22-es tanévben, a spanyol nyelvet választók száma pedig 50%-kal nőtt a 11 év alatt.

A már említett három tanév eredményeit ezen az oktatási szinten is közlöm a következő táblázatban.

2. táblázat: A középiskolákban idegen nyelveket tanulók számai

Tanév	angol	német	francia	latin	olasz	spanyol	orosz	egyéb
2010/2011	432527	245272	24901	10845	17000	10622	3531	2831
2016/2017	391567	196628	18120	4857	12020	10791	4213	2144
2021/2022	372148	176576	18243	3096	16342	14658	4921	5067

Forrás: KSH 23.1.1.16. Idegen nyelvet tanulók a középiskolában

Ha külön-külön is megnézzük az egyes iskolatípusokban tanult nyelvek alakulását, azt látjuk, hogy a szakiskolákban, szakképző iskolákban és technikumokban, szakgimnáziumokban valamilyen felsorolt nyelv esetében csökkenés történt, egyedül az egyéb kategóriában történt növekedés. A gimnáziumoknál valamivel árnyaltabbak a változások, mivel ott az angol és a német nyelveknél, valamint az olasznál nincs szignifikáns változás, a franciánál már látványosabb, a latinnál nagyon jelentős mértékű a tanulószám-csökkenés. A spanyolt tanulók száma jóval több lett, az orosz tanuló száma pedig majdnem megduplázódott a 11 év alatt.

A tanulók aránya a következőképp alakult: az angolt tanulók aránya több, mint 65%-ról 73%-ra emelkedett, a német nyelvet tanulóké 37%-ról 34,5%-ra változott, a francia nyelvet tanulóké 3,8%-ról 3,57%-ra visszaesett, az olaszt, spanyolt és orosz tanuló aránya csekély mértékben nőtt, a latint tanulóké ezzel szemben csökkent.

Felsőoktatás

A legmagasabb oktatási szinten is csökkenő tendencia figyelhető meg a különböző idegen nyelveket tanuló hallgatók számát tekintve. A felsőoktatási intézményekben 2001 óta mostanáig folyamatos ez a csökkenés (Hágen-Marselek, 2010). 20 év alatt az angol és a német esetében mutatkozik a legnagyobb zuhanás e számok tekintetében: az angolt tanulók száma 56%-kal, míg a németet tanulóké 78%-kal esett vissza.

Ennél is fontosabb azt megvizsgálni, hogy a három tanévben az egyes idegen nyelveket tanulók aránya hogyan változott az összes idegen nyelvet tanuló hallgató között. Aszerint az angolt tanulók aránya 2010/11-ről 2016/17-re 54,13%-ról 55,8%-ra nőtt, majd 2021/22-re 51,7%-ra visszaesett. A németet és a franciát tanulók aránya a vizsgált években tanévről tanévre fokozatosan csökkent. Előbbi esetén 20%, 13,7% és 10,6%, utóbbi esetén 2,7%, 2,5% valamint 2,25% a százalékarányok. Az olasz és az orosz nyelvet tanulók arányában a vizsgált években nem figyelhetünk meg szignifikáns eltéréseket. A spanyol nyelvet tanulók aránya 2010/11 és 2021/22 között 2,9%-ról 3,8%-ra, a

latint tanulóké pedig csaknem 10%-ról 12,3%-ra emelkedett. Összességében az állapítható meg, hogy amíg az angol, német és francia nyelvet tanulók aránya bő egy évtized alatt csökkent, ezzel párhuzamosan a spanyol és latin nyelv tanulóinak aránya kis mértékben, de nőtt, míg az olasz és orosz nyelvet tanulók aránya stagnált.

A 12 év alatt bekövetkezett változásokat a következő táblázat szemlélteti.

3. táblázat: A felsőoktatásban idegen nyelveket tanulók számai

Tanév	Angol	Német	Francia	Olasz	Spanyol	Latin	Orosz	Egyéb
2010/2011	39829	14805	1999	1411	2139	7338	1287	4774
2016/2017	29478	7226	1325	968	1265	6427	1130	5010
2021/2022	25107	5145	1094	997	1844	5990	982	7415

Forrás: KSH 23.1.1.23. Idegen nyelvet tanulók a felsőoktatásban

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem és korábbi Kaposvári Egyetem

A német visszaszorulása az angollal szemben intézményünkben, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem különböző campusain, így a korábbi Kaposvári Egyetemen is nyomon követhető. Ha a 2020-21-es tanévtől a mostani tanévig áttekintjük a jelenlegi MATE-hoz tartozó intézmények (2020-tól SZIE, 2021-től MATE) egyes idegen nyelvet tanuló összesített hallgatói számait, nyomon követhetjük az angol nyelvet választók számának sokkal dinamikusabb növekedését, két év alatt a csaknem megkétszereződését (1365 főről 2527 főre). Ezzel szemben, bár a német nyelv tanulóinak száma is növekvő tendenciát mutat, az jelentősen elmarad az angoléhoz viszonyítva, csupán százas nagyságrendről beszélhetünk (134-ről 314 főre).

Sajnos ezek a változások a Kaposvári Campuson/Kaposvári Egyetemen is jelentkeztek. Saját tapasztalatból is mondható, hogy 10-15 évvel ezelőtt nagyobb németes csoportlétszámmal dolgoztunk, tanító képzésen indulhatott német műveltségterületi képzés is (az angol mellett), valamint működtetni tudtuk (igaz általában kis létszámmal) az óvodapedagógus képzésen belül a Német nyelv az óvodában specializációt. Az előbbi képzés ma már nincs intézményünkben. Ha indul is idegen nyelvi műveltségterületi képzés, egy ideje csak angol nyelvből. Az óvodapedagógus képzésen belüli specializáció pedig csupán néhány fővel folyik.

A német nyelv Magyarországon és a régiókban

A fentebb közölt számok sajnos egyértelműen azt mutatják, hogy a német nyelv pozíciója oktatott nyelvként az utóbbi évtizedek alatt jelentősen gyengült. A német nyelv háttérbe szorítása az oktatásban azonban térségünkben nem indokolt. Amellett, hogy az angol nyelv idegen nyelvként az élet számos területén prioritást szerzett, Magyarországon, de mindenekelőtt a Dunántúlon és régiókban, a Dél-Dunántúlon a német nyelvnek is van létjogosultsága. Mindenekelőtt a következő tényezőket érdemes figyelembe venni.

A magyar kultúra a német, illetve német nyelvű kultúrával több, mint ezer éve szorosan kapcsolódik. Ha visszatekintünk a történelemben, a magyar királyok házassági politikájában fontos szerepet játszottak a németajkú uralkodócsaládok, akikkel jelentős számban érkeztek kísérők, telepések is. A török uralom után az elnéptelenedett magyarországi területeket be kellett népesíteni, amit nagyrészt külső telepítéssel kellett megoldani, ebben a legnagyobb szerepet a németek töltötték be. Egyrészt a korábbi szoros kapcsolatok és németek jelenléte országunkban kézenfekvőnek tűntek,

másrészt a szorgalmas, dolgozó, iparos vagy kereskedő németek hasznosak is voltak az akkori Magyarország számára. (Seewann, 2013)

Magyarországon ma a legnagyobb nemzetiségi kisebbséget a németek jelentik. A legnagyobb arányban ma Baranya, Tolna és Bács-Kiskun, jelentősebb számban Győr-Moson-Sopron, Pest és Veszprém vármegyében, szórványban az ország más területein élnek (ld. A magyarországi németek térképe). Ezért sok településen, illetve megyében rendelkeznek nemzetiségi önkormányzattal, jelenleg 406 településen. Működnek nemzetiségi óvodák például Budakeszin, Pilisborosjenőn, Pécsen, Sopronban, iskolák többek között Újhartyánban, Budapesten, Sopronban, Pécsen, Pilisvörösváron és Győrben. Ezekon kívül kéttannyelvű oktatási intézmények is megtalálhatóak, csak néhányat említve, Budapesten, Szolnokon, Vecsésen.

Ahol a számarányok miatt nincsenek nemzetiségi intézmények, viszont élnek német nemzetiségi származásúak, a különböző szintű oktatási intézményekben biztosítani kéne a német nyelv oktatását, hogy a fiatalabb generációk is ismerjék és használják, megtartsák őseik nyelvét. Ahhoz, hogy mindezt fel lehessen kínálni, szükség van nyelvi képzett óvodapedagógusokra és tanítókra, amit az egyetemi képzések garantálhatnak. Ilyen képzéseknek a MATE Kaposvári Campuson, korábban Kaposvári Egyetemen (azt megelőzően kaposvári Tanítóképző Főiskolán) hagyományai vannak, illetve sajnos csak voltak.

Hazánk földrajzi elhelyezkedéséből adódóan Ausztria szomszédos országunk, valamint a legtöbb szomszédos országunkban élnek kisebb-nagyobb számban németajkúak, kisebbségként vagy modernkori telepesként. Ausztria szomszédsága elsősorban a dunántúli országrésznek jelentheti a német nyelv fontosságát, a nyelv ismeretének fontosságát, mivel ott intenzívebbek a kapcsolatok a lakosság között, ebből a régióból sokan vállalnak munkát Ausztriában, járatják gyerekeiket ausztriai óvodába vagy iskolába.

Az utóbbi években, évtizedben egyre több németnyelvű telepszik le Magyarországon. A KSH erre vonatkozó statisztikája szerint ma hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok közül csaknem 20 000 fő Németországból és közel 5000 fő Ausztriából érkezett (KSH 22.1.1.23). Ők is erősíthetik a német nyelv jelenlétét hazánkban.

Hosszú évtizedeken át legnagyobb számban a németnyelvű országokból érkeztek turisták, vendégek Magyarországra, Budapest mellett a másik kiemelt desztinációt számukra a Balaton jelentette. Ma már ez utóbbi kevésbé jelent vonzerőt számukra, viszont a hazánkba történő nemzetközi beutazási adatokat megnézve látható, hogy két szomszédos államot, Szlovákiát és Romániát leszámítva még mindig Ausztria és Németország küldi a legtöbb turistát hazánkba és összességében ők költik el a legnagyobb összeget országunkban. (KSH 27.1.1.4) Ez a tényező is a német nyelv magyarországi státuszát erősíthetné.

A gazdaság terén régóta Németország hazánk legfontosabb partnere. Bár az utóbbi években csökkent a német és osztrák cégek száma Magyarországon, ma is ez a két ország vezet hazánkban a külföldi cégek számát, valamint a gazdasági teljesítménymutatókat és a foglalkoztatottak számát tekintve (KSH Külföldi irányítású vállalkozások Magyarországon, 2020). A teljesség igénye nélkül említsem az Audi, Mercedes, Bosch, Spar, Lidl cégeket. A kommunikációban -az angol mellett- mindenképp előnyös, ha a németet is tudjuk használni. A karrierben is előnyt jelent, ha rendelkezünk németnyelv-tudással is.

Ösztönzések, programok

A világon a német nyelv és kultúra terjesztéséért, megőrzéséért tevékenykedő intézmények Magyarországon is aktívak, szükség is van munkájukra, támogatásukra, látva a trendet.

A német nyelv és kultúra megőrzéséért tevékenykedő intézmények, média, nemzetiségi önkormányzatok évente részesülhetnek pénzügyi támogatásból a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatától (MNOÖ), pályázat útján. A Goethe Intézet (Goethe Institut) és az Osztrák Intézet (Österreich Institut Budapest) is ezért a célért dolgozik. Anyagokkal, továbbképzésekkel, programokkal segíti a német nyelv és kultúra iránt érdeklődőket. Egy aktuális programsorozat zajlik 2023. április 17. és 22. között, az úgy nevezett *Wunderfest Fesztivál*, amelyet a fent nevezett intézetek a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával, valamint többek között a német, osztrák és svájci nagykövetséggel közösen rendeznek. Ez több, mint 150 programot foglal magába ország-szerte, célja a német nyelv és kultúra népszerűsítése Magyarországon, ezért nevezhetjük a német nyelv magyarországi hetének. A programok között megjelenik az óvodásoknak szóló német nyelvvel való ismerkedés, a német nyelvbe történő betekintés, nyelvi és kulturális játékok, színdarab-előadás, a német konyha bemutatása.

Az ilyen programok elengedhetetlenek a nyelv megkedveltetéséhez, a német nyelv és kultúra iránti érdeklődés felkeltéséhez és jobb megismertetéséhez.

Összegzés

A megfigyelhető csökkenő számok a hazánkban német nyelvet tanulók körében részint természetes következményei az évről-évre nyomon követhető tanulószámcsökkenésnek. Másrészt viszont annak a már jó ideje tartó globális folyamatnak a következménye, hogy az angol lett az első számú világnyelv, lingua franca, az informatika, a tudományok, a gazdaság, a diplomácia közvetítő nyelve. Így jelentősége, szerepe, presztízse vitathatatlanná vált.

Azonban térségünkben, különösen hazánkban, annak is nyugati régióiban a német nyelv fontossága vitathatatlan, gyengülő státusza pedig indokolatlan. Mindezt történelmi, társadalmi, gazdasági tényezők támasztják alá. Ezeket figyelembe véve szükséges a német helyzetének erősítése, legfőképp az oktatásban, hogy egy olyan országban, ahol jelentős számú német kisebbség élt és él, annak fiatalabb generációi is tudják a nyelvet, ezáltal megőrizték és továbbadják azt.

Hivatkozott források

- [1.] A magyarországi németek térképe. Letöltés dátuma: 2023.04.03. forrás: <https://ldu.hu/onkormanyzat/publikaciok/a-magyarorszag-i-nemetek-terkepe?lang=hu>
- [2.] Bujdosó Z. – Gyurkó, Á. – Hágen, I. (2016): Socio-economic Aspects of the Urbanisation in Northern Hungary in the 21st Century. *Folia Geographica*, 58(2), 35–53.
- [3.] Hágen, I. – Marsselek, S. (2010): A fenntartható agrárgazdaság szempontjai konkrét vizsgálatok alapján a kertészetben és az állattenyésztésben. In: Pannon, Egyetem Georgikon Kar (szerk.) *"Gazdaságosság és/ vagy biodiverzitás"* 52. Georgikon napok. Ki-vonat-kötet. Az elhangzó és poszter előadások rövid kivonatainak gyűjteménye. Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar, HIMS.

- [4.] KSH A Magyarországra tett külföldi utazások száma és a hozzá kapcsolódó kiadások országok szerint (2009-2022). Letöltés dátuma: 2023.04.02. forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0004.html
- [5.] KSH Külföldi irányítású vállalkozások Magyarországon, 2020. Letöltés dátuma: 2023.04.05. forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kulf_irany_vall/2020/index.html#vgsirnytorszgek
- [6.] KSH Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok, az állampolgárság országa és nem szerint (1995-2022). Letöltés dátuma: 2023.04.02. forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0023.html
- [7.] KSH Oktatás. Letöltés dátuma: 2023.04.02. forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu
- [8.] Seewann, G. (2013): A magyarországi németek történetének vázlatos áttekintése. Letöltés dátuma: 2023.04.03. forrás: http://epa.oszk.hu/01300/01343/00139/pdf/EPA01343_hitel_2013_08-084-092.pdf
- [9.] Wunderfest Fesztivál. Letöltés dátuma: 2023.04.05. forrás: wunderfestival.hu

Szerző

Dr. Szilvási-Bódis Zsuzsanna

PhD

Egyetemi adjunktus

ORCID: 0009-0002-9736-0223

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus,
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Idegen Nyelvi Tanszék
szilvasi.zsuzsanna.marianna@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

